

GAIUS JULIUS CAESAR

**COMMENTARII
DE BELLO GALLICO**

RENÉ VAN ROYEN

Gaius Julius Caesar **politicus, generaal en schrijver**

Zijn voornaam is Gaius, zijn familienaam Julius en Caesar is zijn bijnaam. Hij is een bekende figuur die in de Romeinse geschiedenis een hoofdrol gespeeld heeft. Maar hij is misschien nog wel bekender geworden als schrijver van het boek *Commentarii de bello Gallico*, ‘schetsen over de Gallische oorlog’. Daarin vertelt Caesar over de oorlog die hij tussen het jaar 58 en 52 v.C. in Gallië gevoerd heeft en waarmee hij dit vrije gebied aan het gezag van Rome onderworpen heeft. Dit boek meestal kortweg *de bello Gallico* genoemd wordt, is altijd populair gebleven.

Het publiek waar Caesar voor schreef, bestond uit de burgers van Rome. Zij woonden in het centrum van een rijk dat steeds groter werd en hoorden graag over wat er nu weer toegevoegd was aan hun Imperium Romanum. Daarom wilden ze ook graag weten hoe het Caesar en zijn Romeinse soldaten daar verging in het verre Gallië. Want oorlog voeren hoorde nu eenmaal bij het Romeinse leven en op spannende oorlogsverhalen - vooral als die uiteindelijk goed afliepen voor de Romeinen - was iedereen dol. Voor deze mensen schreef Julius Caesar zijn *de bello Gallico*.

Het verhaal begint in het jaar 58 v.C. Op één januari van dat jaar was Julius Caesar benoemd tot gouverneur over de provincie ‘Gallia et Illyria’, ‘Gallië en Illyrië’. De mensen die in deze Romeinse provincie woonden, waren onderdanen van Rome en moesten de Romeinen belasting betalen en gehoorzamen. Degene die ervoor verantwoordelijk was dat dat ook gebeurde was de Romeinse gouverneur. Die had de absolute macht in zijn provincie en het bevel over genoeg Romeinse soldaten om de uitvoering van zijn beslissingen af te dwingen.

Caesars provincie ‘Gallia et Illyria’ bestond uit een enorm gebied. Illyrië was het land aan de overkant van de Adriatische Zee, maar aan dit deel van zijn provincie besteedde Caesar weinig aandacht. Zijn focus lag op Gallië, maar dan wel het Gallië dat nog vrij was, waar vrije en onafhankelijke democratische republieken lagen die zichzelf

bestuurden en verdedigden. Dit vrije Gallië strekte zich uit voorbij de grenzen van Romeins Gallië. Dit was het Gallië dat niet vrij was en waarvan de inwoners eraan gewend waren elk jaar belasting te betalen en Rome te gehoorzamen.

Dit Romeinse Gallië bestond uit twee delen. In wat wij nu Italië noemen, werd de Povlakte bewoond door Galliërs. Deze mensen waren tussen ongeveer 600 en 400 v.C. uit Frankrijk gekomen en hadden zich hier gevestigd.¹ In 224 en 222 v.C.² werden ze door de Romeinen onderworpen en kreeg hun gebied de status van Romeinse provincie en heette ‘Gallia Cisalpina’, ‘Gallië aan deze - dat wil zeggen de Romeinse - kant van de Alpen’. In het zuiden grensde dit Gallia Cisalpina aan wat de Romeinen ‘Italia’ noemden met het rivertje de Rubico als de officiële grens.

1 Livius V 34,1 - 35,3.

2 Polybius, *Hist.* II 31,7 en Livius *per XX*

Maar er hoorde nog een stuk Gallië bij de provincie van Julius Caesar. En dat was ‘Gallia Transalpina’, ‘Gallië dat - geredeneerd vanuit Rome - aan de andere kant van de Alpen lag’. Dit gebied was kort voor het jaar 100 v.C. toen Caesar net geboren was onder de controle van de Romeinen gekomen, wat betekende dat zij ook belasting betaalden en de Romeinse gouverneur gehoorzaamden. Dit Gallia Transalpina bestond uit het gebied tussen de Alpen en het Massif Central in Frankrijk plus de streek die nu Langue d’Oc heet, het gebied langs de Franse zuidkust.

De verbinding tussen de delen van Caesars Gallische provincie was slecht. Toen Caesar op een januari 58 v.C. gouverneur werd, liepen er nog geen geplaveide en beveiligde wegen door de Alpen waarlangs de mensen konden reizen. En de mensen die in de bergen woonden, stonden nog niet onder Romeinse controle. Dat maakte een reis van Gallia Cisalpina naar Gallia Transalpina tot een hele opgave. Ook voor Julius Caesar omdat het terrein weerbarstig was en de bevolking geen zin had om iedereen zo maar door hun land te laten reizen, ook niet als dat Julius Caesar met zijn soldaten was.

Waar het Romeinse Gallia Transalpina eindigde begon het vrije Gallië. Dat werd bewoond door mensen die allemaal in hun eigen vrije boerenrepubliek leefden, staten, zoals Caesar die het woord ‘civitas’ gebruikt zelf ook zegt. Elke staat beschikte over een duidelijk omliggend grondgebied waarvoor de wetten van de staat golden en waarover de gezagsdragers het gezag hadden. In dit vrije Gallië lagen veel van deze vrije boerenrepublieken waarvan de een veel groter was dan de andere. Het gaat, zoals Caesar zegt, om Gallische staten. Maar die worden aangeduid met de naam van het volk van die staat.

Cultureel bestonden er grote verschillen tussen Romeins Gallia Transalpina en het vrije Gallië. In Transalpina waren de Galliërs op de Romeinen gaan lijken. Ze droegen toga’s en tunica’s, spraken Latijn, woonden in huizen die in Romeinse stijl gebouwd waren en leefden ook verder als de Romeinen in Rome. Omdat deze Galliërs zo op hen leken, noemden de Romeinen hun streek ook wel ‘Provincia’, ‘de Provincie’, een naam die doorleeft in de Franse ‘Provence’. Dat klonk minder afstandelijk dan ‘Gallia Transalpina’.

Buiten de grenzen van de Provence was de cultuur echt anders. De Galliërs daar spraken geen Latijn, maar Gallisch een taal waar haast niets meer van over is. Ze droegen ook geen toga’s of tunica’s, maar broeken. Hun haar was ook anders, langer en niet zo kort geknipt als in de Provence. Ook waren hun huizen en steden anders gebouwd. Om het grote verschil tussen deze vrije Gallische cultuur en de beschaving van de Romeinen te benadrukken, spraken de mensen over ‘Gallia bracata’ ‘het Gallië van de broeken’ genoemd of ‘Gallia comata’, ‘het Gallië van het lange haar’.

Julius Caesar begint zijn *de bello Gallico* met de lezers in Rome uit te leggen waar de vrije Galliërs precies wonen. Dit zijn de woorden waar de schrijvende generaal zijn beroemde boek mee begint:

[1] Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur.

H	Gallia ... tres				
B I		quarum ... Belgae	(et) aliam Aquitani	(et ei) tertiam	
B II					qui ... appellantur

Deze zin bestaat uit een hoofdzin met drie zonder koppelwoorden gekoppelde betrekkelijke bijzinnen I en een betrekkelijke bijzin II.

Het onderwerp van de hoofdzin is ‘Gallia’ dat de persoonsvorm ‘divisa est’ regeert. Dat is een werkwoord van ruimte/tijd waar de voorzetselconstructie ‘in partes tres’ bij hoort.

De eerste bijzin I begint met het betrekkelijke voornaamwoord ‘quarum’ dat ‘partes’ als antecedent heeft. Het onderwerp van deze eerste bijzin is ‘Belgae’ dat de persoonsvorm van het overgankelijke werkwoord ‘incolunt’ regeert waar ‘unam’ als lijdend voorwerp bij hoort.

De tweede bijzin I wordt ook ingeleid door het betrekkelijke voornaamwoord ‘quarum’ dat je erbij moet denken. Het onderwerp is ‘Aquitani’ dat de persoonsvorm ‘incolunt’ die je erbij moet denken regeert en waar ‘aliam’ als lijdend voorwerp bij hoort.

De derde bijzin I wordt ook ingeleid door het betrekkelijke voornaamwoord ‘quarum’ dat je erbij moet denken. Het onderwerp is ‘ei’, ‘zij’ dat opgesloten zit in de persoonsvorm ‘incolunt’ die je erbij moet denken. Het lijdend voorwerp bij dit overgankelijke werkwoord is ‘tertiam’.

De betrekkelijke bijzin II wordt ingeleid door het betrekkelijke voornaamwoord ‘qui’ dat ‘ei’ in de bijzin I als antecedent heeft. Dit betrekkelijke voornaamwoord ‘qui’ is het onderwerp van de bijzin en regeert de persoonsvorm ‘appellantur’. Dit is een koppelwerkwoord waar ‘Celtae’ en ‘Galli’ als naamwoordelijk deel bij horen.

omnis adj., wanneer het bij een zelfstandig naamwoord in het enkelvoud hoort, betekent het ‘heel’; wanneer het bij een zelfstandig naamwoord in het meervoud hoort, betekent het ‘alle’.

Gallia, Galliae F, hier bedoelt Caesar het vrije Gallië, Gallia bracata mee.

incolo III, incolui, incultum, betekent hier ‘bewonen’

Belga, Belgae M, Belg; dit is dus een mannelijk woord van declinatie I.

Aquitanus, Aquitani M, Aquitaniër, bewoner van de streek Aquitanië

Celta, Celtae M, Kelt; dit is ook een mannelijk zelfstandig naamwoord die voor de naamvallen declinatie I volgt.

ipsorum M7, zelfstandig gebruikt.

lingua, linguae, taal, tong; lingua is hier F5

nostra is hier zelfstandig gebruikt in de functie F5; je moet er lingua bij denken.

appello I, roepen, noemen; het passief heeft de betekent ‘heten’.

Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit.

H	Hi ... differunt
---	------------------

H	Gallos ... flumen, a Belgis ... dividit
---	---

De eerste zin bestaat uit een hoofdzin. Het onderwerp is ‘hi’ dat de persoonsvorm ‘differunt’ regeert. Dit is een werkwoord van ruimte/tijd waar de voorzetselconstructie ‘inter se’ bij hoort.

De tweede zin bestaat uit twee gekoppelde hoofdzinnen zonder koppelwoord. Het onderwerp van de eerste hoofdzin is ‘Garumna’ dat de persoonsvorm ‘dividit’ die je erbij moet denken regeert. Dit is een overgankelijk werkwoord maar ook een werkwoord van ruimte/tijd. Het lijdend voorwerp is ‘Gallos’ en de voorzetselconstructie is ‘ab Aquitanis’.

Het onderwerp van de tweede hoofdzin is ‘Matrona’ en ‘Sequana’ dat de persoonsvorm ‘dividit’ regeert. Het lijdend voorwerp is ‘Gallos’ dat je erbij moet denken en de voorzetselconstructie is ‘a Belgis’.

Garumna, Garumnae M, Garonne, rivier die langs Bordeaux in Frankrijk stroomt. Garumna is een mannelijk woord van declinatie I; flumen is een bijstelling bij Garumna
institutum, instituti N, instelling, gewoonte
inter prep.m.acc. onder, te midden van; inter se betekent ‘onderling’
differo, distuli, dilatam, verschillen
divido aliquid ab aliquo, ik scheid iets (acc.) van iets (a plus ablativus)
Sequana, Sequanae M, Seine
Matrona, Matronae M, Marne

Horum omnium fortissimi sunt Belgae propterea quod a cultu atque humanitate Provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe commeant atque ea quae ad effeminandos animos pertinent important, proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt.

H	Horum ... propterea				
B I		quod ... absunt	minimeque ... commeant	atque ea ...	
B II					quae ... pertinent

H				
B I	important	proximique ... Germanis		
B II			qui ... incolunt	quibuscum ... gerunt

Deze zin bestaat uit een hoofdzin met vijf door middel van een koppelwoord gekoppelde bijzinnen I en drie bijzinnen II.

Het onderwerp van de hoofdzin is ‘Belgae’ dat de persoonsvorm ‘sunt’ regeert waar ‘fortissimi’ als naamwoordelijk deel bij hoort.

De eerste bijzin I wordt ingeleid door het onderschikkende voegwoord ‘quod’, ‘omdat’ dat het bijwoord ‘propterea’ als antecedent heeft. Het onderwerp van deze bijzin I is ‘Belgae’ dat opgesloten zit in de persoonsvorm ‘absunt’. Bij dit werkwoord van ruimte/tijd hoort de voorzetselconstructie ‘a cultu atque humanitate’.

De tweede bijzin I wordt ingeleid door het koppelwoordje ‘-que’ waar je het onderschikkende voegwoord ‘quod’, ‘omdat’ bij moet denken. Het onderwerp van deze bijzin I is ‘mercatores’ dat de persoonsvorm ‘commeant’ regeert dat een werkwoord van ruimte/tijd is waar de voorzetselconstructie ‘ad eos’ waarmee de Belgae bedoeld zijn bij hoort.

De derde bijzin I wordt ingeleid door het koppelwoordje ‘atque’ waarachter je het onderschikkende voegwoord ‘quod’, ‘omdat’ erbij moet denken. Het onderwerp is ‘mercatores’ dat opgesloten zit in de persoonsvorm ‘important’ dat ‘ea (N9)’ als lijdend voorwerp bij zich heeft.

Dit ‘ea’ dient als antecedent voor bijzin II die ingeleid wordt door het betrekkelijke voornaamwoord ‘quae (N6)’ dat het onderwerp is van deze bijzin II en de persoonsvorm ‘pertinent’ regeert. Dit is een werkwoord van ruimte/tijd waar de voorzetselconstructie ‘ad effimandos animos’ bij hoort.

De vierde bijzin I wordt ingeleid door het koppelwoordje ‘-que’ in ‘proximique’ waarachter je weer het onderschikkende voegwoord ‘quod’, ‘omdat’ moet denken. Het onderwerp van deze bijzin I is ‘Bel-

gae' dat opgesloten zit in de persoonsvorm 'sunt'. Bij dit koppelwerkwoord hoort 'proximi' als naamwoordelijk deel. Bij dit bijvoeglijke naamwoord hoort 'Germanis (M8)' dat als antecedent dient voor bijzin II.

Bijzin II wordt ingeleid door het betrekkelijke voornaamwoord 'qui' dat ook het onderwerp is dat de persoonsvorm 'incolunt' regeert. Bij dit werkwoord van ruimte/tijd hoort de voorzetselconstructie 'trans Rhenum'.

Aan deze bijzin II is nog een bijzin II gekoppeld waarje het koppelwoordje 'en' erbij moet denken. Het onderwerp van deze bijzin II is 'Belgae' dat opgesloten zit in de persoonsvorm 'gerunt'. Dit werkwoord is een combinatie van een overgankelijk werkwoord met een werkwoord van ruimte/tijd. Hier hoort het lijdend voorwerp 'bellum' en de voorzetselconstructie 'cum quibus' dat hetzelfde is als 'quibuscum' bij.

Horum omnium fortissimi sunt Belgae propterea quod a cultu atque humanitate Provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe commeant atque ea quae ad effeminandos animos pertinent important, proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt.

propterea adv., daarom

cultus, cultus (IV) M, beschaving, cultuur

humanitas, humanitatis F, cultuur, beschaving

absum (samenstelling van 'sum', 'ik ben'), wegzijn, afwezig zijn; waarvan iemand ver weg is, staat in het Latijn in de ablativus.

Provincia, Provinciae F, Provence of Gallia Transalpina

provincia is hier Provincia

minime adv., nauwelijks; dit bijwoord komt van de overtreffende trap 'minus' van het gewone adjectief parvus adj., klein

commeo I, regelmatig gaan

effemino I, verzwakken, slap maken

pertineo II, pertinui ad, leiden tot

importo I, importeren, invoeren

proximus adj., zeer dichtbij; waar iemand of iets zeer dichtbij is, staat

in het Latijn in de datus; hier Germanis (M8)
 incolo III, incolui, incultum, betekent hier ‘wonen’ of ‘leven’
 continenter adv., steeds, voortdurend

Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere cotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.

H	Qua de causa ... praecedunt			
B I		quod ... contendunt		
B II			cum ... prohibent	aut ... gerunt

Deze zin bestaat uit een hoofdzin, een bijzin I en twee bijzinnen II.

Het onderwerp van de hoofdzin is ‘Helvetii’ dat de persoonsvorm ‘praecedunt’ regeert. Daarbij hoort het lijdend voorwerp ‘Gallos’.

Bijzin I wordt ingeleid door het onderschikkende voegwoord ‘quod’, ‘omdat’. Het onderwerp van deze bijzin is ‘Helvetii’ dat opgesloten zit in de persoonsvorm ‘contendunt’ dat een werkwoord van ruimte/tijd is en waar de voorzetselconstructie ‘cum Germanis’ bij hoort.

De eerste bijzin II wordt ingeleid door het onderschikkende voegwoord ‘cum’, ‘wanneer’. Het onderwerp van deze bijzin II is de ‘Helvetii’ dat opgesloten zit in de persoonsvorm ‘prohibent’. Dat heeft ‘eos’ waar de Germanen mee bedoeld zijn als lijdend voorwerp.

De tweede bijzin II is gekoppeld aan de eerste door het koppelwoord ‘aut’, ‘of’ waarachter je het onderschikkende voegwoord ‘cum’, ‘wanneer’ moet denken. Het onderwerp is ‘ipsi’ waar de Helvetiërs mee bedoeld zijn en dat de persoonsvorm ‘gerunt’ regeert. Het lijdend voorwerp daarbij is ‘bellum’.

qua de causa adv, daarom; letterlijk betekent het vanwege welke reden
reliquus adj., ander, overig; Julius Caesar beschouwt de Helvetiërs dus als Galliërs.

praecedo III, praecessi, praecessum, overtreffen; waarin je iemand overtreft, staat in het Latijn in de ablativus: ‘virtute’

fere adv., bijna

cotidinaus adj., dagelijks

contendo III, contendi, contentum, zich inspannen; contendo cum, zich meten met

finis, finis M, grens; het meervoud ‘fines’ betekent ‘gebied’

Het kaartje dat nu komt, laat zien wat Caesar bedoelt met ‘cum ... gerunt’.

Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano, continetur Garumna flumine, Oceano, finibus Belgarum, attingit etiam ab Sequanis et Helvetiis flumen Rhenum, vergit ad septentriones.

H	Eorum ... pars		initium ... Rhodano	continetur ... Belgarum
BI		quam ... est		

H	atingit ... Rhenum	vergit ad septentriones
---	--------------------	-------------------------

Deze zin bestaat uit een hoofdzin en een betrekkelijke bijzin. Het onderwerp van de hoofdzin is ‘pars’ dat vier verschillende persoonsvormen die zonder koppelwoordje gekoppeld zijn, regeert.

1: pars ... ‘capit’; dit werkwoord is overgankelijk en heeft als lijdend voorwerp ‘initium’ bij zich. Omdat het ook een werkwoord van ruimte/tijd is heeft het ook een voorzetselconstructie bij zich ‘a flumine Rhodano’.

2: pars ... ‘continetur’; dit overgankelijke werkwoord is passief gebruikt en heeft drie ‘daders’ in de ablativus bij zich: ‘Garumna flumine’, ‘Oceano’, ‘finibus Belgarum’.

3: pars ... ‘atingit’; dit overgankelijke werkwoord heeft ‘flumen Rhenum’ als lijdend voorwerp bij zich.

4: pars ... ‘vergit’; dit werkwoord van ruimte/tijd heeft de voorzetselconstructie ‘ad septentriones’ bij zich.

Het onderwerp ‘pars’ is ook het antecedent voor het betrekkelijke voornaamwoord ‘quam’ dat de betrekkelijke bijzin inleidt. Het onderwerp van de bijzin is ‘het’ dat opgesloten zit in de persoonsvorm ‘dictum est’. Van deze persoonsvorm hangt een AcI af met ‘Gallos’ als acc. en ‘obtinere’ als inf. en ‘quam’ als privé-lijdend voorwerp.

Eorum, M7; bedoeld zijn alle bewoners van Gallia bracata.

capio III, cepi, captum, nemen; initium capio is Latijns idioom voor ‘beginnen’, letterlijk ‘ik neem een begin’. Waarbij je begint, staat in het Latijn in de ablativus: ‘a flumine Rhodano’

contineo II, continui, contentum, begrenzen, beperken, inperken
atingo III, attigi, attactum, raken